

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان مقاله: الگوی رفتاری با سالمندان در خانواده متعالی

نام استاد راهنما: سیده رقیه موسوی

نام نویسندگان: اکرم حیدری - سمیه محبی - هاجر داوری

حوزه علمیه فاطمیه (سلام الله علیها) - استان زنجان - شهرستان ابهر

چکیده

سالمندی به عنوان یکی از آسیب‌پذیری‌ترین اقشار جامعه به حساب می‌آید که باید از لحاظ عاطفی، بهداشتی، روحی و روانی مورد حمایت قرار گیرند. به همین جهت است که اسلام به سالمندان و مسائل مربوط به این قشر و نیازهای آنان توجه ویژه‌ای داشته است. اگر چه سالمندی دوران پیری و فرسودگی تن و جسم است، ولی می‌توان با استفاده از معیارها و الگوها در خانواده متعالی این دوران را با شادی و سرزندگی سپری کرد، برای رسیدن به نشاط سالمندی در یک خانواده متعالی باید راه‌کارهایی را در جهت پیشبرد سعادت و نشاط یک سالمند پی‌ریزی کرد. از این رو تحقیق حاضر با روش توصیفی - تبیینی، با بهره‌گیری از خانواده متعالی در مورد الگوهای رفتاری با سالمندان نگاشته شده است که این الگوها را می‌توان؛ احترام، ارتباط مؤثر با سالمند، مراقبت از سالمند، نیازهای عاطفی و برداشت صحیح از رفتار خانواده دانست که نتایج به دست آمده از این مقاله است.

واژگان کلیدی: الگوهای رفتاری، خانواده متعالی، سالمند.

مقدمه

یکی از مراحل حساس و سرنوشت ساز رشد انسان سالمندی است، که برخلاف عقیده رایج نه تنها پایان زندگی نیست؛ بلکه به عنوان یک روند طبیعی گذر عمر و زندگی مطرح می‌گردد. (آقایی و سهیلی، ۱۳۹۵). از این روست که امروزه در بسیاری از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه ساز و کارهایی که موجبات پیوستن سالمندان به جامعه را فراهم می‌آورند، مورد حمایت سازمان‌های دولتی و نهادهای اجتماعی غیر دولتی قرار می‌گیرند. (وزیر نیا، ۱۳۷۸، ج ۱، ص ۱۴).

پدیده سالمندی و مشکلات پیش رو در تمامی کشورها، از نظر بیولوژی به معنای سال‌های مورد انتظار فرد پس از ۶۰ سالگی به عنوان مشکلات اجتماعی مورد توجه قرار می‌گیرد. طبق این مفهوم، با بازنشستگی سالمندان و از دست رفتن نقش و جایگاه اجتماعی سالمند، به دنبال آن فعالیت‌های

اجتماعی او کاهش می‌یابد. از سوی دیگر؛ جدا شدن فرزندان از والدین و احساس ضعف و عدم امنیت در جامعه، کاهش روابط سالمندان را به همراه دارد.

سالمندان به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان وجودی خانواده، ثمرات فراوانی را در خانواده متعالی دارند. با توجه به برخی از اوصاف و ویژگی‌های جسمانی و روانی سالمند، دوران سالمندی به جهت یکسری از تعاملات خاص و ویژه‌ایی که دارند، ضرورت دارد در منابع دینی برای رعایت و تعامل مناسب اعضای خانواده با سالمندان به الگوهای رفتاری خاصی اشاره شود.

براین اساس، باید برای برنامه‌ریزی بهتر و شناخت مسائل و مشکلات این گروه از جامعه، ابعاد مختلف سلامتی و عوامل اصلی شیوه‌ی زندگی آنان مورد بررسی قرار گیرد. با این اهمیت، مقاله حاضر درصدد بررسی الگوهای رفتاری سالمندان در خانواده است. و با توجه به آسیب پذیر بودن این گروه در جامعه و براساس اصول انسانی و قانونی نیاز به مراقبت از سوی خانواده، جامعه و دولت دارند. در پیشینه‌ی این موضوع، موضوعاتی پیرامون زندگی سالمندان در سال‌های اخیر مورد توجه پژوهشگران زیادی قرار گرفته است که برای نمونه به برخی از این مقالات اشاره شده است.

۱. بررسی و مقایسه‌ی چالش‌های ارتباطی سالمندان مقیم خانه سالمندان و سالمندان در خانواده. نویسنده: فرزانه گلابی پور، ۱۳۹۸. (تحقیق حاضر به صورت مقایسه‌ای و با رویکرد تجربی به ارتباطات با سالمندان و تأثیر آن در خانواده اشاره کرده است).

۲. بررسی کیفیت زندگی سالمندان ساکن در خانه و ساکن در سرای سالمندان. نویسنده: بیژن فیروزجاه، ۱۳۹۵. (نویسنده در این پژوهش به صورت میدانی به کیفیت زندگی سالمندان در خانواده و در سرای سالمندان اشاره کرده و به این نتیجه رسیده که حضور و تعامل با سالمندان در بطن خانواده باعث کاهش آسیب‌های روحی روانی سالمندان می‌شود).

۳. بررسی الگوی رفتار مطلوب با سالمندان در قرآن و حدیث. نویسنده: حامد مهربانی، ۱۳۹۵. (هدف از این مقاله، بیان روش الگویی رفتار مطلوب با سالمندان است. نویسنده در این مقاله؛ معنای الگوی رفتاری و شناخت ویژگی‌های الگوی رفتاری، آثار فردی و اجتماعی برخورد مطلوب با سالمند، مصادیق رفتار مطلوب با سالمند با توجه به قرآن کریم را بررسی کرده است).
با بررسی در پیشینه ی فوق، مقاله حاضر قصد دارد الگوهای رفتاری دیگران با سالمندان را بیان کند.

۱. توصیف سالمندی در خانواده متعالی

خانواده متعالی براساس دستورات شرع مقدس و احکام عقل شکل می‌گیرد و مناسبات و روابط میان اعضای آن منطبق با استانداردهای اسلامی است و در آن حقوق متقابل افراد رعایت شده و در نهایت خروجی آن انسان‌های شایسته و مؤثر در جهت تشکیل جامعه ایده آل اسلامی است. (مهری سویی،

۱۳۸۷، ص ۲۳). در محور خانواده سالم و متعالی اهمیت و تکریم سالمندان در محیط خانواده دارای اهمیت فراوانی است و از نظر اسلام سالمندی دوره رشد و بلوغ انسان است. سالمندی حساس ترین دوران زندگی انسان و بهترین فرصت برای تعیین سرنوشت نهایی اوست، اگر انسان بتواند از این فرصت ارزشمند به خوبی استفاده کند این دوران آغاز شیرین ترین و زیباترین مرحله زندگی می شود. بدین سبب سالمندی نعمتی است گران. (محمدی ری شهری، ۱۳۹۶، ج ۱، ص ۵).

سالمندی در خانواده متعالی و اسلامی به معنای، وجود محیطی حمایتی و محترمانه برای سالمندان است که در آن حقوق و نیازهای آنها مورد توجه قرار می گیرد. سالمندی در خانواده اسلامی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در خانواده های اسلامی، سالمندان به خاطر سن و تجربه خود مورد احترام و محبت قرار می گیرند. این احترام نه تنها یک ارزش اجتماعی، بلکه یک دستور دینی نیز است که به حفظ کرامت انسان تأکید دارد. خانواده های اسلامی تلاش می کنند تا به نیازهای فیزیکی، عاطفی و اجتماعی سالمندان توجه کنند. و در یک خانواده متعالی سالمندان به عنوان مشاوران مهم شناخته می شوند. آنها تجربیات و دانایی خود را با جوان ترها به اشتراک می گذارند و در تصمیم گیری های خانوادگی مشارکت دارند.

۱-۱. مفهوم سالمندی

۱. معنای لغوی سالمند

واژه سالمند یک کلمه فارسی است به همین دلیل این کلمه از دیدگاه لغت فارسی مورد بررسی قرار می گیرد. در فرهنگ دهخدا سالمندی به معنای کهنسالی، پیری و مقابل جوانی است. (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۴، ص ۵۱۹۵).

۲. معنای اصطلاحی سالمندی

سالمندی مرحله ی پایانی عمر انسان است که در آن قوای جسمی، روحی روانی انسان رو به زوال و کاهش می گذارد. (دیاب، ۱۳۹۷، ص ۱۱۹). دانشمندان در تعریف علمی سالمند با هم اختلاف نظر دارند. پیرشناسی می گوید: سالمند کسی است که به دلیل کاهش توانایی و قدرت و بنیه ی حیاتی برای بر طرف کردن نیازهای حیاتی خود به توجه دیگران نیاز دارد. (تقوی، ۱۳۷۶، ج ۲، ص ۵۵). تغییرات فیزیکی تن و روان به طور کلی همراه با افزایش سن زمینه های سالمندی را فراهم می آورد. برخی آغاز آن را ۶۰ سالگی و گروهی دیگر ۵۰ سالگی دانسته اند. گروهی نیز با شمارش سن بازنشستگی فاصله ۵۰ تا ۶۰ سالگی را سن سالمندی شمرده اند. ولی باید پذیرفت سالمندی سن معینی ندارد و نسبت به اشخاص گوناگون متفاوت است. (مکارم شیرازی، ۱۳۶۹، ج ۱، ص ۳۸).

۳. مترادف سالخودگی در قرآن

مصادیق زیادی در قرآن به پیری و سالخوردگی اشاره کرده که در اینجا به دو نمونه اشاره می کنیم.

الف) عجز

جمع عجز، عجائز است که به معنی زن سالخورده بنابر روایت این سکیت عجز تائید را نمی‌پذیرد و برای زن سالخورده کلمه عجز به کار می‌رود. باید نشانه (ه) داشته باشد و گفته می‌شود عجز در قرآن کریم یک مرتبه برای زن کلمه عجز بکار رفته است. (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴، ص ۵۴۸).

ب) ارذل العمر

ارذل از ماده اذل به معنای امر پست و نامطلوب است و منظور از ارذل العمر؛ نامطلوب‌ترین دوران عمر است که بشر به نهایت پیری می‌رسد. قرآن می‌فرماید: در این حالت علوم و دانش‌های خود را به طور کلی فراموش می‌کند و همانند یک کودک می‌شود. از نظر معلومات همچون کودک می‌ماند نمی‌تواند تدبیر امور خود را انجام دهد در مسائل جزئی همانند کودکان ناراحت شده و با امور مختصری خوشحال و راضی می‌گردد ظرفیت حوصله خود را از دست می‌دهد و گاه حرکات او بیان کودکان می‌شود با این تفاوت که مردم از کودک انتظاری ندارند ولی از او دارند.

به علاوه در مورد کودک این امیدواری وجود دارد که کودک با رشد و نمو جسم، همه‌ی این حالات بر طرف گردد؛ اما در مورد سالخورده‌گان همچنین امیدی وجود ندارد با این تفاوت که کودکی چیزی نداشته تا از دست بدهد. اما این سالمند همه‌ی سرمایه‌های حیاتی خود را از دست داده است. (مکارم شیرازی، ۱۳۶۹، ج ۱۴، ص ۲۶).

۲-۱. جایگاه سالمندان

در اسلام به سالمندان و مسائل مربوط به این قشر و نیازهای آنان اهتمام ویژه‌ای شده است و قرآن کریم نیز پس از مقوله‌های بنیادین توحید و معاد به هیچ موضوعی به اندازه احترام به والدین و تکریم آنان به خصوص در سنین سالمندی توجه نشده است.

۱. جایگاه انسان در آموزه‌های دینی

انسان در شروع زندگی موجودیست ناتوان که مراحل رشد را یکی پس از دیگری با شگفتی طی می‌کند. در جوانی به کمال توانایی جسمی، پدر میانسالی به پختگی روحی می‌رسد آنگاه سیر نزولی را پیش می‌گیرد دوباره به حالت ناتوانی باز می‌گردد. در این باره قرآن کریم می‌فرماید: «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تَرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ»؛ اوست که شما را از خاک آفرید، سپس از نطفه، آن گاه از علقه، سپس به صورت طفلی از رحم مادران بیرون می‌فرستد، تا به کمال نیرومندی و قوت خود برسید، آن گاه پیر و سالخورده شوید، و برخی از شما پیش از رسیدن به این مراحل

قبض روح می‌شوید، و برخی زنده می‌مانید تا به آن مدتی که معین و مقرر است برسید، و برای اینکه شما درباره حق تعقل کنید.» (سوره غافر: آیه ۶۷).

اولین مرحله وجود انسان خاک است خاکی که خوراکی‌ها را اعم از؛ پختنی‌ها و گیاهان را می‌پروراند و می‌رویند و بعد والدین انسان آن‌ها را می‌خورند و آن خوراکی‌ها بعد از طی مراحل به نطفه تبدیل می‌شود. (هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ) مرحله دوم: مرحله نطفه بودن اینکه در رحم مادر جای دارد گفته شده به مدت چهل روز در این حالت خواهد بود. (ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ) سومین مرحله: در حالت علقه؛ یعنی خون منعقد و منجمد و به شکل زالو است. (ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ) مرحله چهارم: مرحله تولد نوزاد می‌باشد که از آن ربع طفل تعبیر شده. (ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا) مرحله پنجم: دوران بزرگ و قوی شدن کودک که گفته شده تا سی، چهل سال در حال رشد جسمی خواهد بود. (ثُمَّ لِيَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ) مرحله ششم: دوران شیوخه و سالمندی فرا می‌رسد، قوای جسمی انسان رو به تنزل وضعف روی می‌آورد (ثُمَّ لِيَتَكُونُوا شُيُوخًا) مرحله آخر: مرحله پایان عمر و رحلت به سوی عالم آخرت خواهد بود. (وَلِيَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى). (نجفی فخیمی، ۱۳۷۶، ج ۱۷، ص ۲۸۴).

۲. جایگاه و اهمیت معنوی سالمند از نگاه اسلام

به جایگاه سالمند و اهمیت آن در منابع اسلامی توجه ویژه‌ای شده به طوری که پیری به عنوان نور خداوند و برکت خانواده تعبیر شده است. موی سپید سالمند در روایتی به نور خداوند تشبیه شده از جمله رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمودند: خداوند متعال می‌فرماید: «موی سپید سالمند نور من است پس هیچ گاه نور خود را نمی‌سوزانم.» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷، ص ۳۹۰).

نگاه اولیه به روایت نشان می‌دهد که پیامی برای سالمند و اطرافیان او می‌باشد. در این روایت موی سپید پیر به نور الهی تعبیر شده و به سالمندان مژده می‌دهد که نور خداوند در وجود آنان باعث می‌شود که از عذاب الهی در امان باشند. خود این سالمندان باعث نزول برکت به اهل خانه‌اند و فقر در خانواده‌هایی که در آن خانواده سالمند زندگی می‌کند از بین می‌رود و یک نوع روحیه نشاط در سالمند و اطرافیان او پدید می‌آید. با این نگاه هیچ گاه سالمندان را سربار و مزاحم خانواده نمی‌دانند؛ بلکه همواره روحیه نشاط و امیدواری را به اعضای خانواده تزریق می‌کند.

اما پیامی که متوجه اطرافیان سالمند می‌باشد این که خداوند موی سپید پیر را نور خود دانسته هر چند در دوران سالمندی خطایی از او سر زند اما به خاطر جایگاه بلند و والای او مورد بخشش خداوند متعال است. آیا اطرافیان به خاطر یک خطا سالمند را سرزنش می‌کند یا به خاطر جایگاه والای او در نزد خداوند خطای او را نادیده می‌گیرد. مسلم است که در یک خانواده متعالی که هدفش اطاعت از خدا و رسولش می‌باشد سالمندان مورد تکریم واقع می‌شوند. (بهرامی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۷۱).

دلگرمی و احساس حمایت شدن در هر یک از اعضا می‌شود که محیط خانواده را برایشان به جایی برای مهرورزی و ابراز علائق و ارزشمند و همچنین به یک محل برای مشارکت و داشتن حس مسئولیت در تصمیم‌گیری‌های مقابل سرنوشت همدیگر تبدیل می‌کند. (همان، ص ۱۴۹).

این الگو باید به گونه‌ای طراحی شود که نیازهای خاص هر فرد سالمند در نظر گرفته شود. ما در اینجا به چند نمونه اشاره می‌کنیم.

۱. مراقبت از سالمندان در خانه

خانه سالمندان با شکل و صورت جدید، الگویی از غرب و حاکی از عدم احساس مسئولیت درباره انسان و ارزش‌های او و بینشی صرفاً مادی در مورد اوست، نسل جوان غرب به خاطر رفاه و آسایش خود، سالمندان را که عمری را در تولید و تلاش گذرانده‌اند از خود ترد کرده و به سوی خانه سالمندان روانه می‌کنند، اسلام ضمن تأسف از این مسئله تلاش می‌کند شرایطی را به وجود آورد که سالمندان در خانواده و در کنار فرزندان خود باشند که عمرشان را برای تربیت و پرورش آن‌ها گذاشته و از جوانی سرمایه عمر خود را در این راه گذشته‌اند. در اسلام اداره‌ی سالمندان بر عهده فرزندان آن‌ها می‌باشد و فرزندان باید با نهایت قدرشناسی و عزّت و احترام این کار را برای آن‌ها انجام دهند. تأسیس خانه‌ی سالمندان از دو اندیشه؛ رفاه و آسایش اطرافیان و رفاه سالمندان نشأت گرفته است، البته دورکردن سالمندان از خانواده در حقیقت محروم کردن آن‌ها از محبت‌های بی دریغ فرزندان و مصاحبت با آن‌ها است. (سازمان بهزیستی کشور، ۱۳۹۹، ص ۱).

پس در واقع سالمند باید در کنار خانواده خود با عزّت و احترام نگهداری شود تا بتواند زندگی سعادت‌مند دنیا و آخرت را بدست آورد.

۲. اشتغال به کارهای سرگرم‌کننده

از مهم‌ترین مشکلاتی که برای سالمندان به وجود می‌آید، مشکلات فکری روانی است. سالمند از نظر روانی موجودی شکننده‌تر از یک فرد جوان بالغ می‌باشد به هر صورتی که باشد باید سالمندان از بروز حالت بی‌حسی و بی‌تفاوتی که بعضاً دچار آن می‌شوند جلوگیری کنند. مثلاً بازنشستگی کامل برای آن‌ها مضر است؛ زیرا بازنشستگی نوعی احساس بی‌حاصل بودن را برایشان به ارمغان می‌آورد و از جمله مسائلی است که موجب از دست رفتن سلامتی زودتر از موعد در آن‌ها می‌شود و عوارض این بیماری و پیری در فرد پدیدار می‌شود. چون بازنشستگی در اغلب موارد اعتبار و ارزش فرد را کاهش می‌دهد و تصور اینکه اجتماع و زندگی دیگر به فرد سالمند نیاز ندارد عذاب آور می‌باشد، و برای دوری از این وضع در کشورهایی که به بازنشستگان توجه چندانی نمی‌شود خود افراد سالمند باید به خوشان بیاندیشند و برای وقت‌های فراقت خود کاری متناسب با توانایی و علاقه خود در دوران بازنشستگی برای خود دست و پا کنند و به این روش سالمندان از فعالیتشان کاسته

نشود. مشکل دیگری که در بیکاری فرد وجود دارد، این است که بدبینی و افسردگی نسبت به اجتماع را به سالمندان القا می‌کند.

اگر سالمندان توانایی انجام کاری را ندارند؛ پس باید به کارهای سرگرم کننده مشغول شوند اینگونه کارها می‌تواند بسیار متنوع و گوناگون باشد. مانند: جمع آوری تمبر، مجموعه گل‌ها و گیاهان، مجموعه سنگ‌ها و سنگ‌وارها و... از جمله سرگرمی‌هایی هستند که برای سالمندان مفیدند و حتی می‌توان گفت که بسیار ضرورت دارند و اینکه معاشرت با دوستانشان داشته باشند و دورهمی هفتگی تشکیل دهند، سالمندان می‌توانند با هم مسابقه بگذارند. مثل: مسابقه تندرستی و سلامت، کارهای اجتماعی مفید انجام دهند مثل کمک کردن به مدارس، پرستاری از بیماران و تدریس در کلاس‌های سواد آموزی و غیره ...

در مجموع، محدود کردن اختیارات سالمندان و کاهش دادن مسئولیت‌های آنان فقط باعث نارضایتی آنان از زندگی و تقویت باور همگانی در مورد ناتوانی و سربار بودن آن‌ها می‌شود و نتیجه‌ی همه این محدودیت‌ها و غیر فعال بودن‌ها، انزوا، افسردگی، ناامیدی و افزایش آسیب‌پذیری در سالمندان خواهد بود. برای بکارگیری توانایی سالمندان در جامعه، ضمن احترام و اعتماد به آن‌ها باید تلاش کرد تا آن‌ها دوباره متولد شوند و احساس ثمر بخشی و کارآمد بودن را در آن‌ها بوجود آورد. لازم است که بدانیم سالمندی عنوان یک پدیده‌ی چند بعدی دارای ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، رفاهی، جسمی، روانی و بهداشتی و درمانی می‌باشد و مثل حلقه‌های یک زنجیر به هم و بلند باهم در ارتباطند. از این رو اگر برای حل مسائل و مشکلات سالمندان صرفاً به امکانات و توانایی‌های نظام بهداشت و درمان بسنده کنیم، مطمئناً دچار مشکل بزرگی شده‌ایم، سالمندی تا حدودی شبیه به خستگی است. جز اینکه نمی‌توان آن را مثل خستگی از تن بدر کرد یا جبران کرد و ناتوان با دست از کار کشیدن و مرخصی گرفتن این نوع خستگی را جبران کرد و سالخوردگی توأم با خستگی به صورتی خاص موجب پریشانی و آشفتگی می‌شود که نیمی از آن قابل اجتناب است. (شجریان، ۱۳۷۳، ص ۱۱۴ و ۱۱۶).

در این زمینه توجه به مشکلات زنان سالمند توجه خاصی نیاز دارد؛ زیرا مشکلات آن‌ها مخصوصاً در جوامعی که زنان پشتوانه‌ی مالی و اقتصادی ندارند بیشتر از مردان سالمند می‌باشند، به طور کلی تشخیص توانایی‌های بالقوه زنان سالمند و دوری از تأکید بر مشکلات و آسیب‌پذیری‌های آنان دلیل مهمی در ادغام زنان میانسال و مسن در قرن توسعه یافته شده است. بنابراین نیاز است که حتماً تلاشی جدی صورت گیرد. همه‌ی زنان در صورت لزوم به تحصیلات اجباری، پایان دوره، راهنمایی (کسب اطلاعاتی از دوره میانسالی و فراگیری مهارت‌ها) به صورت سنتی یا درآموزشگاه‌ها دست پیدا کنند.

۳. حفظ نیازهای عاطفی سالمندان

برای اینکه سالمندان از عوارض گوناگونی که بر سر راهشان هست حفظ شوند، باید برایشان شرایط محیطی مناسبی ایجاد کرد که وجود عواقب مهرورزی، و نیز احترام و قدرشناسی از جمله شرایط مهم فراهم آمدن چنین محیطی می‌باشد. تکریم سالمندان و حرمت‌گذاری بر آن‌ها مخصوصاً در محیط خانواده، قدرشناسی و سپاسگذاری از تلاش‌ها و فعالیت‌های آنان و سرمایه‌گذاری‌های مادی و معنوی‌شان درباره‌ی نسل جدید و جامعه، تنها نگذاشتن آنان، برقراری ارتباط و ایجاد تفاهم با آن‌ها، همدردی با آنان و گوش شنوا بودن برای درد هایشان و سخنانشان، در اولویت قرار دادن مسائل آن‌ها و حمایتشان، از جمله وظایفی است که بر عهده‌ی تک تک افراد خانواده می‌باشد و همگی اعضاء باید تلاش کنند تا محیطی گرم و صمیمی برای آن‌ها بوجود آورند. (بدری سادات رحمانی، روانشناسی مشاور خانواده).

نتیجه‌گیری

در خانواده اسلامی برای تکریم و بزرگداشت سالمندان توصیه‌های فراوانی شده است و وظیفه خانواده‌ها با توجه به دستوراتی که در آیات قرآن و روایات اسلامی آمده است، ما را متوجه امتیازات فراوان و گسترده در قبال آن‌ها می‌کند و این خانواده‌ها هستند که باید تمام تلاش خود را برای برطرف کردن نیازهای فیزیکی، عاطفی و اجتماعی سالمندان را به خوبی فراهم کنند؛ چون وقتی سالمند به سن بازنشستگی می‌رسد، نوعی احساس بی‌حاصل بودن برایش به ارمغان می‌آید که باعث از بین رفتن سلامتی روحی و روانی او می‌شود؛ پس خانواده‌ها باید نهایت قدرشناسی، عزت و احترام را به سالمندان داشته باشند. اسلام هم توصیه اکید می‌کند که رفتاری نیک، همراه با اجلال و احترام و اکرام با سالمند داشته باشید.

براین اساس، سالمندانی که در خانواده‌هایی با رفتار متعالی و اسلامی زندگی می‌کنند، احساس می‌کنند که مورد احترام و ارزش قرار دارند. این موضوع می‌تواند به افزایش عزت نفس و اعتماد به نفس آن‌ها کمک کند. رفتار محبت‌آمیز و حمایت‌گرانه خانواده می‌تواند احساس امنیت و آرامش را در سالمندان افزایش دهد و به کاهش استرس و اضطراب آن‌ها کمک کند.

در خانواده‌های متعالی، ارتباط مؤثر با سالمندان باعث می‌شود تا آن‌ها احساس کنند که در فرآیند تصمیم‌گیری و مسائل خانوادگی مشارکت دارند. توجه به نیازهای جسمی و روانی سالمندان و فراهم کردن امکانات لازم برای آن‌ها، می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی و سلامتی آن‌ها منجر شود. رفتار محبت‌آمیز و اسلامی با سالمندان می‌تواند به تقویت پیوندهای خانوادگی و ایجاد فضای صمیمی و درک متقابل بین اعضای خانواده کمک کند. سالمندان به عنوان حافظان دانش و تجربیات می‌توانند نقش مهمی در انتقال ارزش‌ها و آداب و سنن به نسل‌های جوان‌تر داشته باشند.

فهرست منابع و مآخذ

الف) کتاب‌ها

* قرآن کریم

۱. اصفهانی، حسین بن محمد، **راغب المفردات فی غریب القرآن**، چاپ دوم، تهران، دفتر نشر کتاب، ۱۴۰۴.
۲. دهخدا، علی اکبر، **لغت‌نامه**، عصمت اسماعیلی، ج ۴، چاپ دوم، تهران، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
۳. دیاب، عبدالحمید، **طب در قرآن**، کمال روحانی، ج ۱، تهران، آراس، ۱۳۹۷.
۴. شجری، ژیل، **نگرش بهداشتی بر مسئله سالمندان**، چاپ اول، اصفهان، جهاد دانشگاهی واحد صنعتی اصفهان، ۱۳۷۳.
۵. شعاری نژاد، علی اکبر، **فرهنگ علوم رفتاری**، چاپ دوم، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۵.
۶. طبرسی، ابو علی الفضل، **مشکاه الانوار**، تهران، دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۹۲.
۷. کلینی، محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، حسین استادولی، ج ۲، قم، دارالثقلین، ۱۳۹۱.
۸. گروه بانوان نیکوکار، **مجموعه مقالات سالمندی: کلیات و طب سالمندی**، ج ۱، چاپ اول، ۱۳۷۹.
۹. گوهری، سید اسماعیل، **ارزش پدر و مادر در اسلام**، ج ۲، چاپ پنجم، تهران، نیایش، ۱۳۷۸.
۱۰. مجلسی، محمدباقر، **بحار الانوار**، ج ۷، قم، مؤسسه الوفا، ۱۴۰۳.
۱۱. محمدی ری شهری، محمد، **حکمت سالمندی**، ج ۱، قم، دارالحديث، ۱۳۹۶.
۱۲. مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، ج ۱۱ و ۱۴، تهران، دارالکتب اسلامیه، ۱۳۶۹.
۱۳. نجفی فحیمی، محمد جواد، **تفسیر آسان**، ج ۱۷، تهران، انتشارات اسلامیه، ۱۳۷۶.
۱۴. نوری، حسین بن محمدتقی، **مستدرک الوسائل**، ج ۱۵، قم، مؤسسه آل البيت الأحياء التراث العربی، ۱۳۶۹.

ب) مقالات

۱۵. بهرامی و دیگران، فاضل و عباس، «بهداشت و روان سالمند در قرآن»، **مجله سالمندی**، ش ۱، ۱۳۸۸.
۱۶. خاشعی، رضا، «جایگاه اجتماعی سالمندان در فرهنگ مردم»، **مجله فرهنگ**، ش ۲، ۱۳۸۵.

۱۷. وزیرنیا، طیبه، «خانواده وسالمند»، مجله علمی پژوهشی دانشگاه پرستاری و مامایی علوم پزشکی، ش ۲۴، ۱۳۷۸.